

ΣΤ' Ευρωπαϊκό Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών
της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών
Λουντ, 4-7 Οκτωβρίου 2018

Ο ελληνικός κόσμος σε περιόδους κρίσης και ανάκαμψης, 1204-2018

Πρακτικά ≡ Proceedings

6th European Congress of Modern Greek Studies
of the European Society of Modern Greek Studies
Lund, 4-7 October 2018

The Greek World in Periods of Crisis and Recovery, 1204-2018

Τόμος Β'

Επιμέλεια:
Βασίλειος Σαμπατακάκης

Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών
Αθήνα 2020

*Ο ελληνικός κόσμος σε περιόδους κρίσης και ανάκαμψης,
1204-2018*

Τόμος Β΄

*The Greek World in Periods of Crisis and Recovery,
1204-2018*

Vol. 2

Την ευθύνη της έκδοσης έχει το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΕΝΣ
E-mail: vassilios.sabatakakis@klass.lu.se

ISBN (vol.) 978-91-519-6381-5

ISBN (set) 978-91-519-6357-0

Σελιδοποίηση - τυπογραφική φροντίδα:
Jorge Lemus Pérez (lemus777@gmail.com)

Copyright © 2020:

Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών (ΕΕΝΣ)

European Society of Modern Greek Studies

www.eens.org

ΣΤ' Ευρωπαϊκό Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών
Λουντ, 4-7 Οκτωβρίου 2018

Π ρ α κ τ ι κ ά

*Ο ελληνικός κόσμος σε περιόδους κρίσης
και ανάκαμψης, 1204-2018*

Τόμος Β'

Ε π ι μ έ λ ε ι α

Βασίλειος Σαμπατακάκης

Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών
Αθήνα 2020

6th European Congress of Modern Greek Studies,
Lund, 4-7 October 2018

P r o c e e d i n g s

*The Greek World in Periods of Crisis
and Recovery, 1204-2018*

Vol. 2

Edited by
Vassilios Sabatakakis

European Society of Modern Greek Studies
Athens 2020

1.15. Εκδοτική παραγωγή και κρίση

Αναστασία Τσαπανίδου - Θανάσης Β. Κούγκουλος: Αχαρτογράφητα στοιχεία της ελληνικής πεζογραφίας του 19ου αιώνα. οι αυτοτελείς εκδόσεις της Κωνσταντινούπολης κατά την κρίσιμη εικοσαετία 1880-1900	355
Εύα Γανίδου: Αναψηλαφώντας την κρίση του βιβλίου στον μεσοπόλεμο: πρόσθετες όψεις και στοιχεία του ζητήματος στη δεκαετία του '30	379
Σωκράτης Νιάρος: Η ρητορική της εκδοτικής κρίσης: στοιχεία για την απαρχή της σωματειακής οργάνωσης των λογοτεχνών στην Ελλάδα	395
Χρύσα Θεολόγου: Περίοδοι κρίσης του λογοτεχνικού βιβλίου στην Ελλάδα (1927-1967). η αποτύπωσή τους μέσα από τον ημερήσιο και περιοδικό τύπο	419

1.16. Σύγχρονη νεοελληνική ποίηση. Κρίση και κρίσεις

Ελένη Τσαντίλη: Έλληνες ποιητές και βιοποριστική. Ο ρόλος του συγγραφέα και τα είδη του λόγου στην εποχή της κρίσης	435
Ketevan Tsintsadze: A new philosophy of poetry between national depressions and the personal crises of poets	447
Νικηφόρος Κοντομίχης-Αφεντουλίδης: Υπάρχει λογοτεχνική «γενιά της κρίσης»; Η περίπτωση της πεζογραφίας: σκέψεις μέσα από τέσσερα παραδείγματα	455
Νίκος Φαλαγκάς: Η τυφλότητα ως αφηγηματική προσθήκη στο νεοελληνικό διήγημα	463
Σάββας Καράμπελας: Η κρίση στην ελληνική ποίηση ως προβολή της κριτικής: συγχρονισμός και επισφάλειες	481

1.17. Μιλώντας για την κρίση σε παιδιά και νέους

Δημήτρης Πολίτης: Όταν η μυθοπλασία αφηγείται και οι αναγνώστες βιώνουν την κρίση: σύγχρονα ελληνικά μυθιστορήματα για εφήβους	505
---	-----

Κανατσούλη Μένη: Εφηβικό μυθιστόρημα στην Ελλάδα του 21ου αιώνα: από την κρίση ταυτότητας φύλου στην κρίση ταυτότητας	525
Παπαντωνάκης Γεώργιος - Παπαδημητρίου Δήμητρα: Η δυστοπία στη μυθοπλασία του Βασίλη Παπαθεοδώρου ως έκφραση κοινωνικής και ανθρωπιστικής κρίσης	537
Γιάννης Σ. Παπαδάτος - Δέσποινα Κώτη: Η παιδική ηλικία σε περιόδους κοινωνικών κρίσεων εξαιτίας πολεμικών συρράξεων στο μυθιστόρημα για παιδιά	557
<i>1.18. Η ελληνική λογοτεχνία εκτός συνόρων</i>	
Cui Wenjun: Η μετάφραση της νεοελληνικής λογοτεχνίας στην Κίνα: η ιστορική αναδρομή και η προοπτική στην περίοδο κρίσης	577
Κωνσταντίνος Γ. Κασίνης: Η μεταφρασμένη στα ελληνικά σκανδιναβική λογοτεχνία ως στοιχείο του καταλύτη προς τον ρεαλισμό	587
Θεοδόσης Πυλαρινός: Αντώνης Μυστακίδης (Μεσεβρινός): ένας κήρυκας της αξίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας και γλώσσας στη Σουηδία (ο δάσκαλος, ο μεταφραστής, ο εκδότης)	609
Βασίλης Λέτσιος: Ο Χαίλντερλιν των ελλήνων ποιητών-μεταφραστών στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής	621
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΜΩΝ Α΄, Γ΄, Δ΄, Ε΄	635

ΟΤΑΝ Η ΜΥΘΟΠΛΑΣΙΑ ΑΦΗΓΕΙΤΑΙ
ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ ΒΙΩΝΟΥΝ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ:
ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΕΦΗΒΟΥΣ

Δημήτρης Πολίτης*

Εισαγωγικά-Γενικά

Οι μυθοπλαστικές ή ερευνητικές αναζητήσεις των αφηγήσεων, οι οποίες αυτοπροσδιορίζονται ή ετεροπροσδιορίζονται ως εφηβικές με κύριο κριτήριο τους αναγνώστες τους και όχι τόσο τις προθέσεις των συγγραφέων τους (Coats 2011: 323), αναδεικνύουν με έντονο συχνά τρόπο τα θεωρητικά ή πρακτικά ζητήματα που αφορούν συνήθως: την αμφίδρομη σχέση κοινωνικής πραγματικότητας-μυθοπλασίας και τη λειτουργία των μυθοπλαστικών αναπαραστάσεων, τις διαδικασίες της αισθητικής πρόσληψής τους αλλά και της αναγνωστικής ανταπόκρισης των αποδεκτών τους, τα όρια της γραφής και τη διεύρυνση του λογοτεχνικού κανόνα. Αν και η όλη προβληματική της λεγόμενης «Εφηβικής Λογοτεχνίας» ή «Λογοτεχνίας για Εφήβους» (Νεαρούς Ενηλίκους), παραδόξως όχι μόνο στον ελληνικό χώρο, συνεχίζει να εξαντλείται κατά κανόνα στη διεκδίκηση της οντότητάς της, ενώ θα έπρεπε να είναι «στο στόχαστρο» τόσο της κριτικής όσο και της αναγνωστικής της πραγμάτωσης (Κανατσούλη & Πολίτης 2011, Coats 2011: 315), από τη διεθνή βιβλιογραφία/εργογραφία διαφαίνεται ότι διευρύνει τη λογοτεχνική γραφή με «διαδραστικές» μυθοπλασίες ευρύτερης (ηλικιακής) αναγνωστικής αποδοχής, ενώ ανταποκρίνεται με προκλητικές, ακόμη και «αιρετικές», αφηγήσεις στις απαιτήσεις της (σύγχρονης) λογοτεχνικής επικοινωνίας.¹

Η ιδιαιτερότητα αυτών των αφηγήσεων, εκτός από την παράμετρο των νεαρών ενήλικων αποδεκτών τους, αφορά κυρίως τα προσδιοριστικά στοιχεία της γλωσσικής εκφοράς αλλά και του περιεχομένου τους: αναπαριστούν ή μιμούνται το λεκτικό ύφος των εφήβων, ενώ αναπαράγουν θεματικά τα ζητήματα εκείνα που κυρίως δίνουν υπόσταση στην εφηβική

* Δημήτρης Πολίτης, Αναπληρωτής Καθηγητής στο Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία-Πανεπιστήμιο Πατρών, dimpolitis@upatras.gr

1 Για περισσότερες και πιο διαφωτιστικές σχετικές διαπιστώσεις βλ. γενικά στο συλλογικό τόμο: Κανατσούλη & Πολίτης 2011.

ποιητική (εξουσιαστικές δομές, επίπονη διαδικασία ωρίμασης, φόβος, διαφθορά, αλλοτρίωση, εκφοβισμός, κρίση, κ.ά.).² Μολονότι δείχνουν να διαχειρίζονται μια απτή εμπειρική πραγματικότητα, τέτοιες αφηγήσεις, όπως αυτές που σχολιάζουμε ενδεικτικά στην παρούσα εισήγηση, δεν ανασυνθέτουν απλώς την καθημερινή μικροκλίμακα: διαρρηγνύουν την αρχική ρεαλιστική προοπτική και, με μια διάθεση μάλλον νατουραλιστική, εκθέτουν κάποια «επίπεδά» της πραγματικότητας, ένα «όραμά» της (Furst & Skrine 2009: 95), εμπλέκοντας τους νεαρούς ενήλικους στις μυθοποιημένες ατραπούς της. Επιπλέον, ελέγχουν τη σχέση αναπαράστασης-πραγματικότητας, υπερβαίνοντας την κλασική αντίληψη για τη μιμητική λειτουργία του λογοτεχνικού κειμένου, ενώ αναδεικνύουν ένα καίριο ζήτημα που αφορά το «σκληρό» πολλές φορές ρεαλισμό τους, ο οποίος υπερβαίνει την απλή ρεαλιστική απεικόνιση των στοιχείων της πραγματικότητας και συνδέεται, μάλλον, με μια «νεο-ρεαλιστική» κίνηση στο χώρο της Λογοτεχνίας για Εφήβους. Μια τέτοια κίνηση, η οποία προσδιορίζεται χρονικά από τη δεκαετία ακόμη του 1960, κύριο στόχο της έχει να εντάξει μέσα στις μυθοπλασίες τα στοιχεία της πραγματικής ζωής, ώστε να μην αρκείται μόνο στον κόσμο της φαντασίας.³

Θα λέγαμε ότι μια τέτοια απεικόνιση φτάνει σε νατουραλιστικά όρια, ακριβώς επειδή φέρνει αντιμέτωπους τους ήρωες με ό,τι τους παισιώνει ασφυκτικά, προβάλλοντας την ατομική τους ευθύνη και ωθώντας τους με τον τρόπο αυτό να αναλάβουν τις ευθύνες τους και να ωριμάσουν (Furst & Skrine 2009: 16-18, 27-30, 96). Με άλλα λόγια, γίνεται προφανές ότι δεν ευθύνονται μόνο οι εξωτερικές καταστάσεις για την κακοδαιμονία τους: είναι υπεύθυνοι και οι ίδιοι, έχουν και αυτοί ένα μερίδιο της ηθικής ή πραγματικής ευθύνης. Τελικά, επιδιώκοντας να αναστατώσουν τον εμπειρικό κόσμο των αναγνωστών τους, παρόμοιες μυθοπλασίες τους προσφέρουν εναλλακτικούς τρόπους θεώρησης/βίωσης της δυστοπικής

2 Για τους θεματικούς άξονες που ενδιαφέρουν και προσανατολίζουν τη σύγχρονη (θεωρητική) προβληματική της Λογοτεχνίας για Εφήβους πολύ κατατοπιστικά είναι δύο άρθρα του Jeffrey S. Kaplan: “New Perspectives in Young Adult Literature”, *The Alan Review*, Vol. 31, No 1, 2003: 6-12, και “Dissertations on Adolescent Literature: 2000-2005”, *The Alan Review* Vol. 33, No 2, 2006: 51-59. Βλ. ακόμη: Coats 2011.

3 Κύριος στόχος αυτής της κίνησης είναι να εντάξει μέσα στις μυθοπλασίες τα στοιχεία της πραγματικής ζωής και να μην αρκείται μόνο στον κόσμο της φαντασίας. Βλ. σχετικά: <http://www.enotes.com/am-cheese/historical-context> [Ημερομηνία πρόσβασης: 15/9/2018].

πραγματικότητας, η οποία τους περιστοιχίζει σχεδόν απειλητικά, καθώς και διερεύνησης των γνωστικών σχημάτων που την συγκροτούν (Halliday 1999: 24).

Αξιοποιώντας τη διεθνή, κυρίως την υπερατλαντική, εμπειρία, η ελληνική μυθοπλαστική συνεισφορά ενεργοποιείται και εμπλουτίζεται από ξενόγλωσσες εφηβικές μυθοπλασίες που μεταφέρουν ή μετακενώνουν μεταφρασμένη τη δυναμική και την τόλμη τους στη γλώσσα μας, ενώ πολύ συχνά εμπνέουν πρωτότυπες αφηγήσεις σε «έτοιμους από καιρό» Έλληνες συγγραφείς. Οι τελευταίοι, άλλοτε πιστοποιημένοι ως «εφηβικοί» από τη δηλωμένη πρόθεση της γραφής τους ή από τους υπονοούμενους αποδέκτες τους και άλλοτε από τους πραγματικούς αναγνώστες τους, επιχειρούν να διαχειριστούν μέσα από την ουτοπία της λογοτεχνικής τους γραφής σύγχρονες δυστοπίες, οδυνηρές πραγματικότητες, όπως είναι π.χ. αυτή της της διαρκούς αγωνίας και της ανασφάλειας, της κρίσης που επιδρά καταλυτικά στη ζωή των ανθρώπων και διατρέχει όλες τις πτυχές της. Χρειάζεται εδώ να σημειώσουμε ότι η «κρίση», η οποία προσδιορίζει τον τίτλο της παρούσας εισήγησης και αποτυπώνεται στις μυθοπλαστικές αφηγήσεις με/για εφήβους που σχολιάζουμε, δεν ταυτίζεται ακριβώς με τη σύγχρονή μας «χρηματοπιστωτική κρίση» που στοιχειοθετούν χρηματοοικονομικοί δείκτες, αν και συνιστά επιφαινόμενο της. Η «κρίση», η οποία θεματοποιείται από τις πτυχές της μέσα στις εφηβικές αυτές μυθοπλασίες, αν και δεν κατονομάζεται, αφορά ουσιαστικά τη λεγόμενη «ανθρωπιστική κρίση». Αναφέρεται, δηλαδή, σε απειλητικές για τα άτομα και επικίνδυνες για τις κοινωνίες καταστάσεις (φτώχεια, ανισότητα, έλλειψη πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες, ρατσιστικές επιθέσεις, ανασφάλεια, διάχυτη διαφθορά, εγκληματικότητα, εξαθλίωση, πορνεία, μαφία, ναρκωτικά, εξάρτηση, εκμετάλλευση, υποδούλωση, μετανάστευση, κ.ά.), οι οποίες απαιτούν άμεση ανάληψη δράσης και λήψη αποφάσεων, για να θυμηθούμε μια από τις πολλές παράλληλες λεξικογραφικές σημασίες της «κρίσης» (<κρίνω).

Μυθοπλαστικές αναπαράστασεις της κρίσης

Από τις ύστερες ακόμη δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, και σίγουρα κατά τις πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα, μια ανερχόμενη κατηγορία μυθιστορημάτων που απευθύνονται σε έφηβους αναγνώστες κάνει αισθητή την παρουσία της στην ελληνική λογοτεχνική παραγωγή. Παρά το ότι με

παρόμοιας συγγραφικής αισθητικής και συνειδητής ή λανθάνουσας αναγνωστικής στόχευσης μυθιστορήματα διασταυρωνόμαστε ήδη από τη Γενιά του '30 (π.χ. *Eroica* του Κ. Πολίτη, *Ο Λεωνής* του Γ. Θεοτοκά, κ.ά.), δεν είναι παρά από τις δεκαετίες του 1980 και του 1990, όταν τα ξενόγλωσσα (ευρωπαϊκά ή υπερατλαντικά) πρότυπα (J.D. Salinger, Ρόμπερτ Κόρμιερ, Μέλβιν Μπέρτζες, Φίλιπ Κερ, Κέβιν Μπρουκς, κ.ά.), μέσα από τις μεταφρασμένες εκδοχές τους, θα ωθήσουν δυναμικά την ελληνική παραγωγή, τονώνοντας τη διάθεση των Ελλήνων δημιουργών (όπως π.χ. του Μ. Κοντολέον, της Β. Μάστορη και πολλών άλλων στη συνέχεια) για πρωτότυπες μυθοπλασίες που απευθύνονται προθετικά στους νεαρούς ενηλίκους, αλλά αφορούν δυνητικά περισσότερες ηλικιακές ομάδες αναγνωστών. Τα παραδείγματα είναι πραγματικά πολλά αλλά, αναγκαστικά, στο πλαίσιο της παρούσας ανακοίνωσης απολύτως ενδεικτικά: *Τα Χρόνια Τρέχοντας* της Τούλας Τίγκα (2006), *Οι Άρχοντες των Σκουπιδιών* του Βασίλη Παπαθεοδώρου (2012), *Υαίνες* του Φίλιππου Μανδηλαρά (2012), *Αμαρτωλή Πόλη* του Μάνου Κοντολέον (2016), *Όταν Ήρθαν για Εμένα* του Γιώργου Παναγιωτάκη (2017), για να αρκεστούμε σε κάποια αρκετά σχολιασμένα και, προφανώς, αντιπροσωπευτικά.⁴ Τέτοια μυθιστορήματα μεταποιούν, ακριβώς, την καθημερινή εμπειρία μέσα από τις μυθοπλασίες τους, επιδιώκοντας να συνδέσουν την ιδεολογική δραστηριότητα των αναγνωστών τους με τις απαντήσεις που μια μυθοπλαστική αφήγηση επιχειρεί να δώσει σε υπαρκτές κοινωνικές προβληματικές καταστάσεις αλλά και σε ατομικές αναζητήσεις ή σε προσωπικά αδιέξοδα.

Αν θα έπρεπε, προεξαγγελτικά, να διακρίνουμε τις βασικές συνιστώσες της γραφής που εμπλέκει έφηβους ήρωες και αναγνώστες, θα μπορούσαμε να σημειώσουμε: την επίτονη διαδικασία αυτοπροσδιορισμού και ωρίμασής τους,⁵ την «επεισοδιακή» διασταύρωση των εφηβικών αναζητήσεων με καταπιεστικές κοινωνικές δομές και την επίμονη εστίαση της αφήγησης/μυθοπλασίας στην επενέργεια των εξωτερικών καταστάσεων και των δυνάμεων που τους ελέγχουν (MacLeod 1981: 74-75), την έντονη αναγνωστική συμμετοχή των έφηβων αποδεκτών της. Οι συνιστώσες αυτές, σε συνδυασμό με την ευαισθησία, τον προκλητικό πολλές φορές

4 Η επιλογή έγινε με βάση κυρίως το περιεχόμενό τους, ενώ καταβλήθηκε προσπάθεια να είναι όσο πιο αντιπροσωπευτική γινόταν (της τελευταίας δεκαετίας) αναφορικά με τη χρονολογία έκδοσής τους.

ρεαλισμό, τις ιδιαίτερα σύνθετες και «διαδραστικές» μυθοπλαστικές αφηγήσεις, εξυπηρετούν τις κύριες προθέσεις της εφηβικής γραφής: προβολή της ανήσυχης φύσης και των προβλημάτων της εφηβείας, ενεργοποίηση της (εγγενούς) τάσης αναζήτησης της ανεξαρτησίας και της αυτοτέλειας των εφήβων απέναντι σε προσωποποιημένες ή απρόσωπες εξουσιαστικές δομές και τυραννικές καταστάσεις, ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και της πρωτοβουλίας τους, διεύρυνση της σκέψης και του πνεύματός τους (Hollindale 1995: 85, 94).

Τα Χρόνια Τρέχοντας της Τούλας Τίγκα (2006) σκιαγραφούν τις πτυχές μιας κρίσης τόσο ατομικής όσο και συλλογικής, ενώ διαγράφουν την επίπονη και οδυνηρή πορεία των ηρώων προς την αναζήτηση της ταυτότητάς τους σε έναν ενήλικο κόσμο, παραπαίοντας ανάμεσα σε προσδοκίες και στις συνεχείς διαψεύσεις τους. Η περιπετειώδης ζωή της ηρωίδας, της Εύας, συμπορεύεται με μια πρωτοπρόσωπη, ομοδιηγητική αφήγηση που με άξονες την οικογένεια, τον έρωτα, τη φιλία και τα ταξίδια, κινείται ανάμεσα σε αναδρομές και σε προαναγγελίες, για να μας συμπαρασύρει στην περιπέτεια της ενηλικίωσης και της ωρίμασής της. Η Εύα αντιστέκεται ως παιδί σε οικογενειακές/κοινωνικές νόρμες και συντηρητικές στάσεις, γοητεύεται από τους ρυθμούς της φοιτητικής ζωής, ερωτεύεται, προσδοκά και ματαιώνεται, βιώνει τη σκληρή πραγματικότητα σε όλες τις αναπάντεχες πτυχές της, ανανεώνει τη δίψα της για ζωή, ενδυναμώνει την ατομικότητά της και επαναπροσδιορίζει τις σχέσεις της με τους ανθρώπους, αναθεωρεί πολλές από τις απόψεις/στάσεις της, ενηλικιώνεται και ωριμάζει.

Οι Αρχόντες των Σκουπιδιών του Βασίλη Παπαθεοδώρου (2012) διαχειρίζονται μυθοπλαστικά την καθημερινή εμπειρία της κρίσης σε όλα τα επίπεδα (οικονομικό, κοινωνικό, ανθρωπιστικό, κ.ά.), της κατάρρευσης του παλιού μας κόσμου, της διαρκούς αγωνίας και ανασφάλειας. Σε μια κατάσταση ανεργίας και αναρχίας, χάους και απελπισίας, πείνας και αποκτήνωσης, τα σκουπίδια αναδεικνύονται σε κεντρικούς πρωταγωνιστές και η διαχείρισή τους σε ρυθμιστικό παράγοντα εξουσίας. Το μυθιστόρημα εμπλέκει τους μοιραίους χαρακτήρες του σε μια πολυπρόσωπη αφήγηση: επιστήμονες κλεισμένους στις ιδέες τους, διεφθαρμένους αστούς και πολιτικούς, ζητιάνους και αστέγους των δρόμων, μισθοφόρους-δολοφονικές μηχανές, τον άβουλο λαό που μετατρέπεται σε όχλο. Με τη φαντασίωση ενός νέου, καλύτερου κόσμου όλοι αυτοί οι ήρωες κάποια στιγμή συναντιούνται και

αλλάζουν.

Στις *Ύαινες* του Φίλιππου Μανδηλαρά (2012), με φόντο μια χρεωκοπημένη, λεηλατημένη Αθήνα, όπου βασιλεύει η ασυδοσία και η ανομία των συμμοριών, η δεκαεξάχρονη Μάρθα αγωνίζεται μόνη, χωρίς την οικογένειά της, να επιβιώσει και να βρει την ταυτότητά της. Η ηρωίδα θα συμβιώσει με αγνώστους, θα ληστέψει, θα συναναστραφεί με περιθωριακούς, θα βρεθεί κατηγορούμενη και καταζητούμενη, για να συνειδητοποιήσει τελικά τις ανάγκες και τις δυνατότητές της. Κοντά σε αυτή και οι άλλες ηρωίδες του μυθιστορήματος παίρνουν τη ζωή τους στα χέρια τους, γίνονται τολμηρές και αδιάστακτες, προκειμένου να επιβιώσουν.

Η *Αμαρτωλή Πόλη* του Μάνου Κοντολέων (2016), μεταξύ στοχασμού, έντονης δράσης και πολλών συμβολισμών, αυτοπροσδιορίζεται ως «ένα cross over μυθιστόρημα ενηλικίωσης» (στο οπισθόφυλλο του βιβλίου), αφού απευθύνεται κατά δήλωση του συγγραφέα της τόσο σε εφήβους όσο και σε ενήλικους. Η σπονδυλωτή αφήγηση παρακολουθεί τους ήρωες του μυθιστορήματος να βασανίζονται και να φθείρονται μέσα σε μια στερημένη πραγματικότητα, σε ένα πλαίσιο διάχυτης κρίσης και διαφθοράς. Η Στεφανία, ο Κλεάνθης, ο Τονίνο και η Χρύσα χάνονται και αναλώνονται στις μουντές διαδρομές της πόλης τους, ώσπου να αποφασίσουν να αντισταθούν στις «αμαρτίες» που τους κατατρέχουν, να αναμετρηθούν με τους εαυτούς τους και με τους άλλους, να υπερβούν τα αδιέξοδα που τους πνίγουν και, τελικά, να κατακτήσουν την αυτογνωσία τους.

Τέλος, στο δεύτερο βιβλίο της σειράς *Λέσχη Αλλόκοτων Πλασμάτων* με τον τίτλο: *Όταν ήρθαν για Εμένα*, του Γιώργου Παναγιωτάκη (2017), ο Μάρκο, η Μελίνα, η Ερμιόνη Λούξεμπουργκ, ο Πατρίκιος Φερνόλ και όλοι οι άλλοι, ενήλικοι και μη ενήλικοι, αλλόκοτοι ήρωες μπλέκουν τις ζωές τους σε μια «κανονική» σχολική κοινωνία που παρουσιάζει όλα τα προσδιοριστικά στοιχεία της κοινωνίας μας: ανθρωπιά, μίσος, κατανόηση, μισαλλοδοξία, ρατσισμό, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ανοχή, ξενοφοβία, ακραίες πολιτικές αντιλήψεις, κ.ά. Ο μικρόκοσμος του σχολείου, όμως, διαπερνά τους τοίχους και συναντά την πραγματική ζωή, όπου ξένοι και πρόσφυγες βρίσκονται στο στόχαστρο μιας σκοτεινής ρατσιστικής οργάνωσης. Οι έφηβοι ήρωες παίζουν τα παιχνίδια παραβίασης των κανόνων, προσπαθούν να διώξουν «το σκοτάδι», ριψοκινδυνεύουν, εκτονώνουν τη ζωντάνια τους και τη διοχετεύουν στο καλό και στο δίκαιο.

Στη συνέχεια, αξιοποιώντας το θεωρητικό προβληματισμό για τη σχέση πραγματικότητας-μυθοπλασίας, καθώς και κάποιες, σύγχρονες βασικές αρχές από τις Θεωρίες για τον αναγνώστη και την ανάγνωση, οδηγούμαστε σε κάποια πρώτα συμπεράσματα από τη μελέτη των παραπάνω μυθιστορημάτων, σε κάποια ευρήματα που ενδεχομένως έχουν αναγωγικό χαρακτήρα και αφορούν δυνητικά και άλλες εφηβικές μυθοπλασίες. Αν και τα μυθιστορήματα αυτά δε συνιστούν ό,τι θα θεωρούσαμε «ευχάριστο ανάγνωσμα», αφού η γραφή τους αναδίνει μια «ζοφερή» αίσθηση και αναπαριστά δεδομένες δυσάρεστες πραγματικότητες που πλαισιώνουν ατομικές, επίπονες διαδρομές συνήθως έφηβων ηρώων, προβάλλουν πολλά από τα καίρια ζητήματα που αφορούν την οντολογία και τους τρόπους των μυθοπλαστικών αφηγήσεων. Κατά κανόνα, παρόμοιες μυθοπλασίες – π.χ. η *Αμαρτωλή Πόλη* του Κοντολέων, οι *Γαινες* του Μανδηλαρά, *Οι Αρχόντες των Σκουπιδιών* του Παπαθεοδώρου – επιστρατεύουν εμφανώς την αισθητική ενήλικων αφηγήσεων: ανοικειώνουν λογοτεχνικές συμβάσεις, διαφοροποιούν κοινωνικές νόρμες, ανατρέπουν ακόμη και λογοτεχνικά στερεότυπα, αξιοποιώντας πρωταγωνιστές κάθε ηλικίας και υιοθετώντας ποικίλες οπτικές γωνίες ή αφηγηματικές δομές. Με τους τρόπους αυτούς επιτρέπουν στις ευρύτερης αναγνωστικής αποδοχής μυθοπλασίες τους να αναδείξουν τη δυναμική τους όχι μόνο σε/με έφηβους αναγνώστες αλλά σε/με όλους τους αναγνώστες που θα ήθελαν να διαχειριστούν την πραγματική αλλά και τη λογοτεχνική εμπειρία τους.

Το εμπειρικό γεγονός/βίωμα παραπέμπει ασφαλώς στον εξωλογοτεχνικό κόσμο, ενώ έχει τη δυνατότητα να συσχετίζει τη μυθοπλασία με την πραγματικότητα μέσα στην οποία υπάρχουν και οι αποδέκτες μιας μυθοπλαστικής αφήγησης, οι αναγνώστες. Οι τελευταίοι, συναλασσόμενοι με το λογοτεχνικό κείμενο, βιώνουν και οικειοποιούνται την εμπειρία που τους προσφέρουν οι ήρωές του, προκειμένου να δομήσουν το νόημα σύμφωνα και με τα αποθέματα των παλαιότερων δικών τους εμπειριών. Είναι τότε πιθανό να επανερμηνεύσουν την «παλιά αίσθηση των πραγμάτων», υπό το φως της νέας εμπειρίας και με τη βοήθεια των τρόπων νοητικής προσπέλασης που τους προσφέρονται (Rosenblatt 1978: 107), να συνειδητοποιήσουν την εμπειρική διαδικασία που βιώνουν και να εξερευνήσουν βαθύτερα τα εμπειρικά δεδομένα μέσα από τη μυθοπλαστική εκφορά τους. Η περίπτωση, για παράδειγμα, της κεντρικής ηρωίδας της

Τίγκα στο μυθιστόρημα *Τα Χρόνια Τρέχοντας* ή των αλλόκοτων ηρώων του Παναγιωτάκη στο *Όταν Ήρθαν για Εμένα* δείχνει ικανή να ανανεώσει την ατομική/πραγματική εμπειρία του αναγνώστη: η πρώτη αναβιώνοντας την μέσα από την ανάμνηση των διαδικασιών ωρίμασής της, ενώ οι δεύτεροι αλλοιώνοντάς τη μέσα από τις δράσεις και τα παράξενα χαρακτηριστικά τους.

Ιδιαίτερα οι έφηβοι ήρωες, παράλληλα με τους ομήλικους αναγνώστες τους, αγωνίζονται να κατανοήσουν τη θέση τους μέσα στο πλαίσιο που οριοθετούν οι κοινωνικές δομές με τις οποίες διαπραγματεύονται (Trites 2000: x). Με τον τρόπο αυτό συνειδητοποιούν την ταυτότητά τους, ενώ ενεργοποιείται η υποκειμενικότητά τους, αφού με την εσωτερική αναζήτησή τους αμφισβητούν τα συστήματα μέσα στα οποία εντοπίζουν τους εαυτούς τους (Iskander 1987: 8). Ο κόσμος της μυθοπλασίας τους προσφέρει, λοιπόν, ένα παράθυρο από όπου μπορούν να δουν τον εαυτό τους και τον κόσμο, να αναλάβουν τις ευθύνες τους, να ενηλικιωθούν. Εκτός, όμως, από τις ελπίδες τους και τις φαντασιώσεις τους που θέλουν να συναντούν μέσα στις μυθοπλασίες που διαβάζουν, έχουν ανάγκη να διασταυρώνονται και με τις σκοτεινές πλευρές της ζωής αλλά και να υπερβαίνουν τα όριά τους (Reynolds 2007: 141). Με βάση αυτές τις επισημάνσεις θα μπορούσαμε να συνδέσουμε αυτά τα μυθιστορήματα με το λεγόμενο «εξελικτικό μυθιστόρημα» («Entwicklungsroman»), ένα διαχρονικό τύπο μυθιστορήματος, όπου παρουσιάζεται με οδυνηρό πολλές φορές τρόπο η ανάπτυξη, η εξέλιξη και η ωρίμαση ενός ήρωα (Τσιαμπάση 2017: 48-53, Trites 2000: 15). Τηρουμένων κάποιων αναλογιών που έχουν να κάνουν κυρίως με το πολυπρόσωπο ή το πολύπλοκο της αφήγησης, η επίπονη διαδικασία ωρίμασης προσδιορίζει σχεδόν όλους τους έφηβους ήρωες των μυθοπλασιών που σχολιάζουμε. Η Εύα, βέβαια, της Τίγκα – το μυθιστόρημα της οποίας, *Τα Χρόνια Τρέχοντας*, εντάσσεται εμφανώς στην κατηγορία του «εξελικτικού» – δε χάνεται στα «σκοτάδια» των ηρώων του Κοντολέον, του Παπαθεοδώρου, του Μανδηλαρά, ακόμη και του Παναγιωτάκη· δε μάχεται για την απλή επιβίωση, αλλά, μεγαλώνοντας αφηγηματικά, πολεμά προκαταλήψεις και στερεότυπα, αναζητά και διεκδικεί προοπτικές.

Στο μυθοπλαστικό σύμπαν η αναπαράσταση του εμπειρικού κόσμου δε λειτουργεί ποτέ αναλογικά σε σχέση με την πραγματικότητα (είτε είναι μερική και προϋποθέτει διαδικασία επιλογής είτε είναι σύνθετη και

στηρίζεται σε διαδικασία αποκωδικοποίησης) (Abrams 2001: 170).⁶ Η παραπάνω διαπίστωση, η οποία στη βάση της διαχειρίζεται τη σχέση μυθοπλασίας-πραγματικότητας, θα λέγαμε ότι ανιχνεύεται εύκολα σε όλα τα μυθιστορήματα που σχολιάζουμε. Ο τόπος της μυθοπλασίας ως «δευτερεύων κόσμος» γίνεται ένας χώρος ανακατασκευής του «πρωτεύοντος κόσμου», δηλαδή του πραγματικού. Στον τόπο αυτό το πραγματικό συνυπάρχει με το επινοημένο και συγχωνεύεται με το φαντασιακό που προσδιορίζει, ασφαλώς, την ατομική δραστηριότητα της φαντασίας ή τις δυνατότητες του λόγου, ενώ προσδιορίζεται και ως «διακείμενο»/«μήτρα» του πραγματικού ή ως ο χώρος μέσα στον οποίο αναπτύσσονται οι εικόνες και άλλα προϊόντα της φαντασίας (Σαμαρά 2001: 23-32). Το πώς, όμως, η μυθοπλασία επιβάλλει τη ρεαλιστική «(ψευδ)αίσθηση» και αναστέλλει τη δυσπιστία μας, για να μας συμπαρασύρει στους «πλασματικούς» κόσμους της (Abrams 2001: 296-297), είναι κάτι που μας τοποθετεί ως αναγνώστες απέναντι στην αλήθεια ως έκφραση συμφωνίας με τα επιμέρους στοιχεία που συνθέτουν την πραγματικότητα ή ως μη αλλοίωσή της.⁷ Εξάλλου, τα λογοτεχνικά κείμενα δεν ελέγχονται με τα κριτήρια αλήθειας ή ψεύδους του κοινού, μη μυθοπλαστικού λόγου, ενώ στηρίζονται σε συμβάσεις περιορισμένης μάλλον αποδοχής, όπως αυτές που συνάπτονται ανάμεσα στους συγγραφείς και στους αναγνώστες τους (Abrams 2001: 297). Επιπλέον, ως μυθοπλαστικά εκφωνήματα, δεν είναι υποχρεωμένα να λογοδοτούν σε δεδομένες εμπειρικές πραγματικότητες (Bessière 2010: 504), εφόσον μπορούν να τις αναμορφώνουν ή ακόμη και να τις υπερβαίνουν.

Αν εξαιρέσουμε το μυθιστόρημα της Τίγκα, όπου η μυθοπλαστική ζωή διευρύνει αισθητά αλλά συνετά τα όρια της πραγματικότητας χωρίς ποτέ να την απεμπολεί, στα υπόλοιπα μυθιστορήματα που είναι δυστοπι-

6 Περισσότερα θεωρητικά για τη σχέση Λογοτεχνίας και Αναπαράστασης βλ. Bessière 2010: 491-517.

7 Η επισήμανση αυτή μας οδηγεί και πάλι την αντίληψη που επιμένει να θεωρεί τη Λογοτεχνία «μίμηση», δηλαδή ρεαλιστική απεικόνιση μιας δεδομένης πραγματικότητας, και δεν την αντιμετωπίζει ως μια άλλη πραγματικότητα, ίσως και «υπερπραγματικότητα», ξεχωριστή και αυτόνομη, η οποία ανακαλεί, βέβαια, ή αναπαριστάνει μέχρι σε κάποιο βαθμό έναν εμπειρικό κόσμο, αλλά διεκδικεί κυρίως τη δική της αλήθεια. Για τον Abrams (2001: 24-37) μία τέτοια αντίληψη απηχεί τις θέσεις της «κλασικής» κριτικής θεωρίας, από την αρχαιότητα ως την Αναγέννηση, η οποία εστιάζει το ενδιαφέρον της στη «μιμητική» σχέση του (λογοτεχνικού) «έργου» με την «πραγματικότητα».

κά, αφού περιγράφουν φανταστικούς κόσμους δυστυχίας, οι μυθοπλασίες επιδιώκουν τη μεταστοιχείωση και την αναδημιουργία του πραγματικού κόσμου μέσα από την ελευθερία που παρέχει η φαντασία. Οι *Άρχοντες* του Παπαθεοδώρου μέσα στο σκουπιδοκρατούμενο σύμπαν τους που έχει φτάσει στο «απόλυτο μηδέν» επιχειρούν την επανεκκίνηση του κόσμου. Ο διττός ρόλος των σκουπιδιών διατρέχει όλη την ιστορία, οι θλιβερές σκηνές εναλλάσσονται με εκείνες της περισυλλογής, η φαντασία με την πραγματικότητα, αποσκοπώντας στην κατάδειξη των σοβαρών προβλημάτων που μαστίζουν την κοινωνία, όπως η βία, η φτώχεια, η αδράνεια, κ.ά. Ο ρόλος της φαντασίας είναι καθοριστικής σημασίας, αφού με τη βοήθειά της ο αναγνώστης ενεργοποιεί την κρίση του περισσότερο από ό,τι θα την ενεργοποιούσε με τη συμβολή της πραγματικότητας. Συνεπώς, όσο και αν η ενοποίηση/συνύπαρξη του πραγματικού με το μη πραγματικό προκαλεί νοηματικά χάσματα, εντούτοις ενδυναμώνει το θεματικό πυρήνα του κειμένου και προσφέρει πολλές αφηγηματικές προοπτικές (Iser 1993: 1-4, 16-17, Iser 1997/1998). Η φράση-προτροπή προς το τέλος του βιβλίου, «Πάμε πάλι, ξανά από την αρχή», μας καλεί να επιστρέψουμε στην παιδική μας ηλικία και να ανακαλύψουμε πάλι την αγνότητα και τις ηθικές αξίες που θα ξαναχτίσουν τον κόσμο μας από την αρχή. Παρόμοια, οι *Ύαινες* του Μανδηλαρά φέρνουν αντιμέτωπες τις έφηβες ηρωίδες με τις δυστοπίες τους (αδικίες, ανισότητες, διαφθορά, συνεχείς αντιθέσεις με τον κόσμο των μεγάλων, κ.ά.), μέσα από τις οποίες μετατρέπονται σε «δολερές» ύαινες που, παρά το ότι επιβιώνουν κατασπαράζοντας τους άλλους, αφήνουν ανοιχτό πάντα ένα παράθυρο στο όνειρο, στην ελπίδα, στη συνύπαρξη.

Ο Γιώργος Παναγιωτάκης αξιοποιεί πολύ τη σύγχρονη πραγματικότητα στους μυθοπλαστικούς του κόσμους με σαφείς πολιτικές προεκτάσεις που αφορούν όλους, ήρωες και αναγνώστες. Δεν φοβάται την πραγματικότητα, αλλά προτιμά να την αντιμετωπίζει μέσα από τα φίλτρα χιουμοριστικών αλληγοριών. Αν και οι αλλόκοτοι ήρωές του φαντάζουν «καρικατούρες», ουσιαστικά διατηρούν τα πραγματικά τους γνώριμα χαρακτηριστικά και τα προεκτείνουν συμβολικά στους φανταστικούς κόσμους της μυθοπλασίας. Συμπαραστέκεται ιδιαίτερα στους έφηβους αναγνώστες και στους ήρωές του, δεν τους θωπεύει, δεν τους εμπαίζει· η μυθοπλασία του ουσιαστικά ειρωνεύεται την ενήλικη εξουσία και τις ψευδαισθήσεις της περί ελέγχου των νέων, ενώ διαχειρίζεται με ευφάνταστο πάντα τρόπο το φόβο

που μας προκαλεί η σύγχρονή μας ψηφιακή πραγματικότητα και όλα τα ζητήματα που αυτή εγείρει, προσγειώνοντάς μας, τελικά, στην πραγματικότητα που ζούμε.

Ο Κοντολέων στην *Αμαρτωλή Πόλη* του στήνει ένα εφιαλτικό σκηνικό που στροβιλίζεται στη δίνη μιας τρομερής οικονομικής κρίσης.⁸ Οι έφηβοι δείχνουν ανέτοιμοι να αντιμετωπίσουν μια απειλητική πραγματικότητα που κυριαρχείται από τα θανάσιμα αμαρτήματα του πολιτισμού μας: πάθος, λαγνεία, δύναμη, θυμός, αγωνία, κ.ά. Κουβαλούν στις αποσκευές τους φόβους, ελπίδες, εμμονές, όνειρα, μυρωδιές, χρώματα, πληγές. Δεν αγνοούν την πραγματικότητά τους και δεν την υποτιμούν. Αναζητούν, ωστόσο, τρόπους να ισορροπήσουν μέσα σε αυτή και τολμούν να είναι ελικρινείς με τους εαυτούς μέσα στο σάπιο σύμπαν τους, επενδύοντας όμως στη φαντασία και στο όνειρο. Η καταληκτική αλλά ατελής φράση του βιβλίου: «Σούρουπο. Μιας νέας άνοιξης είναι...», όπως και στην περίπτωση του Παπαθεοδώρου, σηματοδοτεί την ελπίδα για επανεκκίνηση, για μια προοπτική.

Σε όλα αυτά τα μυθιστορήματα η συγγραφική φαντασία που, προφανώς, κυριαρχεί στο μυθοπλαστικό σύμπαν δεν έρχεται να ωραιοποιήσει τον πραγματικό κόσμο, αλλά να αναδείξει ακόμη περισσότερες δυστοπικές όψεις του ή τρόπους θεώρησής του, υιοθετώντας μια κριτική/ελεγκτική, μάλλον νατουραλιστική, στάση απέναντί του (Furst & Skrine 2009: 94-97). Με εμφανή τρόπο η φαντασία αυτή αναδιατάσσει τα πρωτεύοντα υλικά της πραγματικότητας και τις σχέσεις τους, ενώ τα διηθεί μέσα από τους σκληρούς κόσμους που περιβάλλουν τους εφήβους. Έτσι, μάλλον, επαληθεύεται η ρήση του Μπέρτολτ Μπρεχτ ότι «η απλή αναπαραγωγή της πραγματικότητας δε δημιουργεί την εντύπωση της αλήθειας».⁹ Με άλλα λόγια, η μυθοπλαστική απεικόνιση της πραγματικότητας συνιστά και μια ερμηνεία της, ενώ η Λογοτεχνία παραμένει ένας εξαιρετικά εύγλωττος/αξιόπιστος μάρτυρας της ανθρώπινης ιστορίας αλλά και της κοινωνικής πραγματικότητας (Auerbach 2014).¹⁰ Μολονότι δεν αναπαράγεται, αλλά

8 Το βιβλίο παραπέμπει συνειρμικά στην ταινία «Αμαρτωλή Πόλη» (Sin City) του Robert Rodriguez, η οποία βασίζεται στις τρεις από τις επτά ιστορίες (σε μορφή κόμικς) του Αμερικανού συγγραφέα Frank Miller. Βλ. σχετικά: [https://en.wikipedia.org/wiki/Sin_City_\(film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Sin_City_(film)) [Ημερομηνία πρόσβασης: 15/12/2018].

9 Τη ρήση του Μπρεχτ παραθέτει ο Jeremy Hawthorn (1993: 177).

10 Την ίδια στιγμή φαίνεται ότι η Λογοτεχνία (ιδιαίτερα τα μυθιστορήματα δράσης, τα

αναπαριστάνεται, αυτή η πραγματικότητα χρησιμεύει ουσιαστικά ως ένα μυθοπλαστικό πλαίσιο που «προβάλλει το πραγματικό» (Iser 1978: 69), ενώ ταυτόχρονα «αντιδρά στα συστήματα σκέψης» που ενσωματώνονται στην αφήγηση (Iser 1978: 72), λειτουργεί ως «λογοτεχνική αντίδραση στα ιστορικά προβλήματα» και στις πραγματικές καταστάσεις (Iser 1978: 82). Τελικά, η εμπειρία φαίνεται να είναι εκείνη που υποστασιοποιεί τη μυθοπλασία, ενώ αναμφισβήτητα η μυθοπλασία έχει τη δυνατότητα να ενεργοποιεί τα εμπειρικά δεδομένα.

Οι συγγραφείς των μυθιστορημάτων που σχολιάζονται εδώ δείχνουν να συνειδητοποιούν με τη γραφή τους ότι οι έφηβοι έχουν ανάγκη να κατανοήσουν όχι μόνο τα δικά τους κίνητρα και συναισθήματα αλλά και των προσώπων που πλαισιώνουν τη ζωή τους. Για το λόγο αυτό, μάλλον, φαίνεται να τους προειδοποιούν ότι δεν μπορούν να υποκριθούν αθωότητα ή να δηλώσουν άγνοια, ενώ τους θέλουν να αγωνίζονται να δομήσουν την ταυτότητά τους, αλλά και να ετεροκαθορίζονται σε σχέση με τους άλλους που πλαισιώνουν την ταραγμένη εφηβεία τους. Θέλουν, όμως, και τους αναγνώστες τους να αισθητοποιήσουν τη λογοτεχνική εμπειρία που τους προσφέρουν ως ομόλογη της δικής τους ζωής, οπότε και ως εμπειρία που πρέπει να (ανα)βιώσουν (Iser 1978: 10). Ο Κοντολέων, για παράδειγμα, ή ο Παπαθεοδώρου, ακόμη και ο Μανδηλαράς, επιστρατεύουν ιδιαίτερα «προκλητικές», πολυπρόσωπες και πολυεστιακές αφηγήσεις και απαιτούν, ουσιαστικά, την ενεργή εμπλοκή των αποδεκτών τους στις αναγνωστικές διαδικασίες που εγκαινιάζουν, προκειμένου αυτοί «να νιώσουν» τα νοήματα των κειμένων και να επικοινωνήσουν με τους συγγραφείς τους. Το ίδιο και με παρόμοια ένταση πράττει ο Παναγιωτάκης, ενώ η Τίγκα φαίνεται περισσότερο μετριοπαθής, πιο «κλασική» θα λέγαμε.

Ο (υπονοούμενος) αναγνώστης που αυτοί οι συγγραφείς έχουν στο μυαλό τους δεν είναι απλά ένας ρόλος που προσφέρεται από το κείμενο και κάνει δυνατή την περιγραφή των (μυθοπλαστικών) νοημάτων του,

ψυχολογικά θρίλερ ή τα αστυνομικά) διεκδικεί το ρόλο της ως «καθρέφτης των υπόγειων κοινωνικοπολιτικών διαδρομών και των ατομικών αδιεξόδων που βιώνουν εκ των έσω οι ανεπτυγμένες χώρες» αλλά και ως «όχημα δραπέτευσης», με τη βοήθεια της μυθοπλαστικής ουτοπίας, από τις καθημερινές μας δυστοπίες. Η περίπτωση του μυθιστορημάτων *Το δέμα του Sebastian Fitzek* (Μτφρ. Δέσποινα Κανελλοπούλου. Αθήνα: Διόπτρα, 2018) θα μπορούσε να θεωρηθεί μια πολύ καλή απόδειξη της παραπάνω διαπίστωσης. Βλ. <http://www.in.gr/2018/09/20/entertainment/book/ena-dema-pou-egine-fainomeno/> [Ημερομηνία πρόσβασης: 15/12/2018].

αλλά συνιστά και μια «άποψη» ερμηνείας προς την οποία τον καθοδηγούν οι κειμενικές ενδείξεις (Iser 1978: 36-38). Σε μια τέτοια διαδικασία, δηλαδή, δεν είναι απόλυτα ελεύθερος να στηριχτεί μόνο στα «αναφερόμενα» (ρητά, σαφή) των κειμένων, αλλά χρειάζεται να εντοπίσει και τα «υπονοούμενα» (τα μη ρητά), να τροποποιήσει τις αρχικές «προσδοκίες» του και να συμπληρώσει τα «κενά» (τόσο στο συνταγματικό όσο και στον παραδειγματικό άξονα) του κειμένου, για να έχει ολοκληρωμένη επαφή με αυτό (Iser 1978: 24-25, 49, 55, 167-169, 230). Το ζήτημα, ωστόσο, που αναφύεται εδώ είναι κατά πόσο ο υπονοούμενος αναγνώστης θα πείσει τον πραγματικό να αναλάβει το ρόλο που του επιφυλάσσει μέσα από τη μυθοπλασία, για να ολοκληρωθεί η αναγνωστική σχέση.¹¹ Ο αναγνώστης, τελικά, κινούμενος συνεχώς ανάμεσα στις προσδοκίες που του προκαλούν τα παραπάνω μυθιστορήματα και στις ματαιώσεις τους, βιώνει «διαδραστικά», αλληλεπιδραστικά τη σχέση του με αυτά ως ζωντανή εμπειρία, ικανή να τον οδηγήσει σε άλλη θέαση όχι μόνο της λογοτεχνικής εμπειρίας αλλά και της ίδιας του της ζωής. Σε έναν τέτοιο αναγνώστη ταιριάζει ο ρόλος που περιγράφει για τους έφηβους ο Joseph A. Appleyard, όταν τους θεωρεί «σκεπτόμενα άτομα», «στοχαστές», οι οποίοι αναζητούν το νόημα της ύπαρξής τους και μέσα στα λογοτεχνικά κείμενα, επιλέγουν αξίες και κατανοούν πεποιθήσεις για τις οποίες αξίζει να δεσμευτούν, εντοπίζουν ιδανικές εικόνες ή ακολουθούν αυθεντικά πρότυπα, την αλήθεια των οποίων ελέγχουν οι ίδιοι (Appleyard 2017: 57, 177-214).

Οι αντιδράσεις των έφηβων ηρώων – π.χ. της Εύας από *Τα Χρόνια Τρέχοντας* της Τίγκα, της Μάρθας στις *Ύαινες* του Μανδηλαρά, ή της Στεφανίας στην *Αμαρτωλή Πόλη* του Κοντολέων – δε σηματοδοτούν μόνο το πέρασμά τους από τη συνειδητοποίηση της παθητικότητάς τους στην ενεργοποίησή τους ως σκεπτόμενων ατόμων· κατευθύνουν και τους αναγνώστες να αναρωτηθούν για το δικό τους ρόλο κατά την αναγνωστική διαδικασία, την οποία μπορούν να προεκτείνουν στην ιδιά τους την πραγματικότητα. Έτσι, ήρωες και αναγνώστες αναπτύσσουν προσδοκίες για την εξέλιξη, και πολύ περισσότερο για την κατάληξη της δράσης, για να βιώσουν, τελικά, τη ματαιώσή τους. Μια τέτοια ματαιώση, ωστόσο, που φαίνεται οδυνηρή για ένα

11 Για το ρόλο του «εννοούμενου αναγνώστη» στα βιβλία που απευθύνονται σε μη ενήλικους αναγνώστες βλ. την πολύ ενδιαφέρουσα μελέτη της Σούλας Οικονομίδου: *Το Παιδί Πίσω απ' τις Λέξεις: Ο Εννοούμενος Αναγνώστης των Παιδικών Βιβλίων*. Αθήνα: Gutenberg, 2016.

ήρωα, δεν είναι τόσο οδυνηρή για έναν έφηβο αναγνώστη, αφού επιβεβαιώνει με τον πιο παραστατικό τρόπο τον πραγματικό του κόσμο (Nodelman 1983:101), ενώ μπορεί να του καλλιεργήσει την επιθυμία να λειτουργήσει αναθεωρητικά και να τον αλλάξει. Αξίζει εδώ να σημειώσουμε ότι οι φωνές των ενηλίκων, οι οποίες συνυπάρχουν κειμενικά/αφηγηματικά με τις εφηβικές, διοχετεύονται μέσα από την πολυφωνία των κειμένων που, αν και μπορεί να επιφέρει αμφισημία τόσο στο χρονικό όσο και στο τοπικό πλαίσιο των κειμένων ή να κλονίσει την ασφάλεια μιας μονοδιάστατης αφηγηματικής ακολουθίας, κάνει την αφήγηση ουσιαστικά πολυεστιακή («πολυνηματική»). Μια τέτοια πολυφωνία προσφέρει, τελικά, πλεονεκτικότερη θέση στον αναγνώστη «να δει» και να ερμηνεύσει τον κόσμο του κειμένου (McCallum 1999: 24-42) που αποκαλύπτει/εκθέτει τις δομές του πραγματικού και δεν τις παρουσιάζει σχηματικά. Εγκαταλείποντας, δηλαδή, την παραδοσιακή αφηγηματική δομή, αμφισβητείται η αντίληψη που έχουμε για τις σχέσεις των γεγονότων και των μηνυμάτων τους, αποκαλύπτονται οι τρόποι δόμησης/αντίληψης της μυθοπλασίας, ενώ υπογραμμίζεται η σύνδεση των λογοτεχνικών κειμένων με τον πραγματικό κόσμο (Connor 1989: 127). Παρόμοιες αφηγηματικές ρυθμίσεις, πάντως, μαζί με άλλες (όπως: αναδρομές, σχόλια, αυτοσχόλια, εσωτερικοί μονόλογοι, κ.ά.), αναβάλλουν συνεχώς τη δόμηση του νοήματος και οδηγούν τον αναγνώστη να συνειδητοποιήσει σταδιακά ότι κάθε φορά κάτι του διαφεύγει, οπότε αναγκαστικά εγκαταλείπει τη συνηθισμένη αναγνωστική διαδικασία, επανέρχεται και επαναξιολογεί τα μυθοπλαστικά δεδομένα (Iser 1978: 108-118, 167-168, 278-281). Τότε, όμως, θα είναι σε θέση να αναγνωρίσει τα διάφορα επίπεδα της πραγματικότητας που αναπαράγονται μυθοπλαστικά και να απεγκλωβιστεί από το μη ευχάριστο τέλος, ώστε να κινηθεί σε άλλη διάσταση (Iskander 1987: 8).

Επιλογικά-Συμπερασματικά

Συνοψίζοντας, από τη μελέτη των μυθοπλαστικών παραμέτρων των μυθιστορημάτων που σχολιάσαμε στο πλαίσιο της παρούσας εισήγησης γίνεται φανερό ότι ο κύριος θεματικός άξονας που τα διατρέχει, δηλαδή η διαδικασία ωρίμασης των έφηβων ηρώων τους, υποστηρίζεται από έντονη δράση, ανοίκειους πολλές φορές και μη συμβατικούς αφηγηματικούς τρόπους, ανατροπή λογοτεχνικών στερεοτύπων και υπέρβαση συμβάσεων,

τολμηρή θεματολογία και «σκληρό» ρεαλισμό, συγγραφικούς στοχασμούς και αναγνωστικούς αναστοχασμούς. Επιπλέον, οι μυθοπλαστικές αυτές αφηγήσεις δεν αρκούνται στην απλή αναπαράσταση της πραγματικότητας, αλλά κυρίως προβάλλουν σύγχρονες δυστοπικές όψεις της, προσφέροντας στους αναγνώστες τους την ευκαιρία να τις εξερευνήσουν και να συνειδητοποιήσουν την αξία τους για τους ίδιους. Τους καλούν, μάλιστα, να αναλάβουν δράση, να ενεργοποιηθούν ιδεολογικά και ηθικά, να κατανοήσουν τα δικά τους κίνητρα και τα συναισθήματα αλλά και εκείνα των προσώπων που τους πλαισιώνουν, να εξελιχθούν και να ωριμάσουν.

Μολονότι στις αναπαραστάσεις της υποκειμενικότητας και της πραγματικότητας των ηρώων τους οι συγγραφείς των μυθιστορημάτων που σχολιάσαμε δεν υιοθετούν μια εμφανή θετική/οπτιμιστική στάση, διαχέοντας έτσι μια μάλλον «ζοφερή» αναγνωστική αίσθηση (McCallum 1999: 131-32), αφήνουν πάντα μια προοπτική για την ελπίδα και το όραμα της εφηβικής ποιητικής. Συγχρόνως, διευρύνουν τον «κανόνα» της γραφής που την υποστασιοποιεί, επιχειρώντας υπερβάσεις των πολιτισμικών κωδίκων και των στερεοτύπων που καθορίζουν τα θεματικά και τα αναγνωστικά όρια της Λογοτεχνίας για Εφήβους. Διασφαλίζουν με τον τρόπο αυτό τον πρωτοποριακό χαρακτήρα της εφηβικής γραφής και προκαλούν τέτοια αναγνωστική εγρήγορση, ώστε να αναστατώνουν συνεχώς τη «ράθυμη» πραγματικότητά μας.

Με βάση τις παραπάνω επιλογικές σκέψεις/διαπιστώσεις που συνηγορούν, τελικά, υπέρ του ότι η Λογοτεχνία «στοχάζεται», με την έννοια ότι επιχειρεί να ερμηνεύει και να ελέγχει τις εικόνες αλλά και τις συνθήκες του κόσμου που αναπαριστάνει, αλλά δεν τις θεωρητικοποιεί (Γουργουρή 2006: 38), θα πρέπει να αποδεχτούμε ότι οι έφηβοι αποδέκτες των αφηγήσεων που τους εμπλέκουν ως υπονοούμενους αναγνώστες θα οδηγηθούν στον αναστοχασμό, ικανοποιώντας την ανάγκη τους να διαχειρίζονται μυθοπλαστικά και εμπειρικά δεδομένα μέσα από τις ατραπούς της σκέψης και της ψυχής τους. Πέρα, ωστόσο, από θεωρητικές αναφορές και διαπιστώσεις, οι οποίες συνήθως αναλώνονται σε προφορικές θησιγενείς ανακοινώσεις, αυτό που σταδιακά γίνεται κατανοητό ειδικά σήμερα είναι ότι η εφηβεία, έστω και η μυθοπλαστική, με όσα ενεργοποιεί και συμπαρασύρει στους φρενήρεις ρυθμούς της, είναι μια πολύτιμη ευκαιρία για όλους μας (Coats 2011: 328) να συνειδητοποιήσουμε τη φθοροποιό κρίση

που μας αλλοιώνει, ώστε να αναζητούμε ειλικρινά τη χαμένη μας εφηβεία στα πρόσωπα των νέων ανθρώπων, των φοιτητών και φοιτητριών μας, που πλαισιώνουν σχεδόν αμήχανα την κουρασμένη ενηλικίωσή μας.

Βιβλιογραφία

Α. Πρωτογενείς Πηγές

Κοντολέων Μάνος, *Αμαρτωλή Πόλη*. Αθήνα: Πατάκης, 2016.

Μανδηλαράς Φίλιππος, *Ύαινες*. Αθήνα: Πατάκης, 2012.

Παναγιωτάκης Γιώργος, *Όταν ήρθαν για Εμένα*. (Σειρά: *Λέσχη Αλλόκοτων Πλασμάτων, Βιβλίο 2*). Αθήνα: Πατάκης, 2017.

Παπαθεοδώρου Βασίλης, *Οι Άρχοντες των Σκουπιδιών*. Αθήνα: Καστανιώτης, 2012.

Τίγκα Τούλα, *Τα Χρόνια Τρέχοντας*. Αθήνα: Πατάκης, 2006.

Β. Δευτερογενείς Πηγές

Abrams H. M., *Ο Καθρέφτης και το Φως: Ρομαντική Θεωρία και Κριτική Παράδοση*. Μτφρ. Άρης Μπερλής. Αθήνα: Κριτική, 2001.

Appleyard A. Joseph, *Η Διαμόρφωση του Αναγνώστη: Η Λογοτεχνική Εμπειρία από την Παιδική Ηλικία έως την Ενηλικίωση*. Μτφρ. Κωνσταντίνος Δεσποινιάδης. Αθήνα: Gutenberg, 2017.

Auerbach Erich, *Μίμησις: Η Εικόνα της Πραγματικότητας στη Δυτική Λογοτεχνία*. Μτφρ. Λευτέρης Αναγνώστου. Αθήνα: MIET (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης), 2014.

Bessière Jean, «Λογοτεχνία και Αναπαράσταση». Στο Marc Angenot, Jean Bessière, Douwe Fokkema και Eva Kushner (επιμ.), *Θεωρία της Λογοτεχνίας: Προβλήματα και Προοπτικές*, Μτφρ. Τίτικα Δημητρούλια, Αθήνα: Gutenberg 2010: 491-517.

Γουργουρής Στάθης, *Στοχάζεται η Λογοτεχνία; Η Λογοτεχνία ως Θεωρία σε μια Αντιμωθική Εποχή*. Αθήνα: Νεφέλη, 2006.

- Coats Karen, “Young Adult Literature: Growing Up, In Theory”. In Shelby Wolf, Karen Coats, Patricia Enciso and Christine Jenkins (eds.), *Handbook of Research on Children’s and Young Adult Literature*, New York & London: Routledge 2011: 315-329.
- Connor Steven, *Postmodernist Culture: An Introduction to Theories of the Contemporary*. Oxford: Blackwell, 1989.
- Furst R. Lilian και Skrine N. Peter, *Νατουραλισμός*. Μτφ. Λία Μεγάλου. Αθήνα: Ερμής, 2009.
- Halliday M.A.K., «Η Γλώσσα και η Αναμόρφωση της Ανθρώπινης Εμπειρίας», Μτφρ. Χριστίνα Λύκου, *Γλωσσικός Υπολογιστής*, Τόμ. 1, Τεύχ. 1, 1999: 19-43.
- Hawthorn Jeremy, *Ξεκλειδώνοντας το Κείμενο: Μια Εισαγωγή στη Θεωρία της Λογοτεχνίας*. Μτφρ. Μαρία Αθανασοπούλου. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1993.
- Hollindale Peter, “The Adolescent Novel of Ideas”, *Children’s Literature in Education* Vol. 26, No. 1, 1995: 83-95.
- Iser Wolfgang, *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, 1978.
- , *The Fictive and the Imaginary: Charting Literary Anthropology*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, 1993.
- , “The Significance of Fictionalizing”, *Anthropoetics III*, No. 2, 1997/1998: 1-10 <http://www.anthropoetics.ucla.edu/archive/anth0302.pdf> [Ημερομηνία πρόσβασης: 1/10/2018].
- Iskander Patterson Sylvia, “Readers, Realism, and Robert Cormier”, *Children’s Literature*, Vol. 15, 1987: 7-18.
- Κανατσούλη Μένη και Πολίτης Δημήτρης (επιμ.), *Σύγχρονη Εφηβική Λογοτεχνία: Από την Ποιητική της Εφηβείας στην Αναζήτηση της Ερμηνείας της*. Αθήνα: Πατάκης, 2011.
- MacLeod Scott Anne, “Robert Cormier and the Adolescent Novel”, *Children’s Literature in Education*, Vol. 12, No. 2, 1981: 74-81.
- McCallum Robyn, *Ideologies of Identity in Adolescents Fiction: The Dialogic Construction of Subjectivity*. New York/London: Garland Publishing, Inc., 1999.

- Nodelman Perry, “Robert Cormier Does a Number”, *Children’s Literature in Education*, Vol. 14, No. 2, 1983: 94-103.
- Reynolds Kimberley, *Radical Children’s Literature: Future Visions and Aesthetic Transformations in Juvenile Fiction*. New York: Palgrave MacMillan, 2007.
- Rosenblatt M. Louise, *The Reader, the Text, the Poem: The Transactional Theory of the Literary Work*. Carbondale: Southern Illinois University Press, 1978.
- Σαμαρά Ζωή, *Τα Άδυστα του Σημείου: Προοπτικές του Θεατρικού Κειμένου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2002.
- Trites Seelinger Roberta, *Disturbing the Universe: Power and Repression in Adolescent Literature*. Iowa: Iowa University Press, 2000.
- Τσιαμπάση Φανή, *Bildungsroman και Εξελικτικό Μυθιστόρημα*. Αθήνα: Αιώρα, 2017.

Abstract

Between adult writers and young adult readers many modern narratives that mainly address adolescents bring out more intensely than before certain diachronic theoretical questions, such as: the limits of writing, the processes of aesthetic reception and response, the relation of fictive representations with reality, etc. Precisely, this very relation between representations and the real world, on which this paper focuses, appears as the “touchstone” of a literary writing directed to young adult readers. Since the last decades of the 20th century, and surely in the first decades of the 21st century, many original or translated fictions for adolescents readers deal narratively with almost all the aspects of a painful reality that writers as well as readers experience: economic crisis, crisis of values, permanent distress and insecurity, agonizing maturity procedures, corruption of ruling power, conflicts between adults’ authorities and adolescents’ pursuits, etc. The examples are really many but, obligatorily, in the process of this paper, indicatively: *Ta Chronia Trechontas [The Years of Running]* by T. Tinka (2006), *Oi Archontes ton Skoupidion [The Sovereigns of Wastes]* by V. Papatheodorou (2012),

Yaines [Hyenas] by F. Mandilaras (2012), *Amartoli Poli [Sinful City]* by M. Kontoleon (2016), *Otan Irthan gia Emena [When They Came for Me]* by G. Panagiotakis (2017), just to name some representative ones. Such books cope with a tangible empiric reality, but they don't reformulate the simple daily mikroscale: they penetrate the prime realistic perspective and expose some "levels" of it, by checking the relation of representation-reality and by exceeding the classic perception of the literary text mimetic function. Finally, they upset our empiric world offering us alternative ways to experience it, while they defamiliarize literary conventions and reverse social or literary norms. Their ultimate objective is to connect our ideological activity as readers with the answers that their fictions attempt to give concerning real social problematic situations that their readers experience.

Λέξεις κλειδιά: Λογοτεχνία για Εφήβους, μυθοπλασία, αναπαράσταση, κρίση

